

Poznávání minerálů a hornin

Sedimenty chemické a
organogenní

Sedimenty neklastické

sedimenty neklastické:

typicky chemické, biochemické a organogenní.
Též označení endogenní, autochtonní nebo cementační.

Při vzniku těchto hornin převládaly chemické nebo biologické pochody, které zformovaly výslednou horninu s ohledem na její stavbu a složení.

Mezi klastickými, chemogenními a organogenními sedimenty existuje mnoho přechodných horninových typů. Rozdělení hornin je čistě účelové a existuje z něho řada výjimek, např. karbonátové horniny můžeme v řadě případů řadit mezi chemogenní sedimenty, nebo jistě existuje řada organogenních a chemogenních sedimentů s vysokým podílem klastických částic.

Chemické (chemogenní) sedimenty

Ality

Reziduální hornina nebo sediment s vysokým podílem Al_2O_3 . Hliník je vázán zpravidla ve formě hydroxidů, přítomny jsou rovněž křemen, jílové minerály, živce, karbonáty, fosfáty nebo oxidy a hydroxidy Fe (v závislosti na matečné hornině). Rozlišují se **laterity** a **bauxity**.

Struktury alitů jsou masivní, úlomkovité, oolitické, peletové nebo hlízovité, **barva** je velmi variabilní, často velmi pestrá žlutá, červená nebo zelená.

Laterit

Jako laterit se označují nezpevněné i zpevněné sedimenty vzniklé na místě zvětrávání matečné horniny v podmínkách teplého a vlhkého klimatu. Produkty tohoto zvětrávání zůstávají na místě a tvoří tzv. durikrustu. Minerály hliníku převládají nad oxidy a hydroxidy železa, klastická zrna jiné povahy jsou zastoupena do 10 % a jílové minerály do 20 %.

Bauxit

Jako bauxity se označují lateritické sedimenty, které byly transportovány a usazeny. Zastoupení hliníku je minimálně dvakrát vyšší než SiO_2 . Minerální složení je podobné jako u lateritů. Často bývají usazené v krasových depresích.

Chemické (chemogenní) sedimenty

Jako **ferolity** se označují mineralogicky i geneticky rozdílné sedimenty, jejichž společným znakem je zvýšený podíl železa.

Minimální hranice není stanovena, někdy se jedná o ekonomicky významné rudy.

Pokud je obsah oxidů Fe jen mírně vyšší, označuje se sediment adjektivem železitý (např. železitý pískovec).

Stavby ferolitů jsou velmi variabilní, běžně se setkáváme se **strukturami** úlomkovitými, oolitickými nebo pizolitickými.

Textury bývají masivní či vrstevnaté. **Barva** sedimentu je zpravidla rezavá, červená nebo světle hnědá.

Kromě minerálů železa obsahují klastické úlomky hornin a minerálů, např. křemene, karbonátů nebo jílové minerály.

Podle mineralogického složení můžeme ferolity rozlišit do těchto skupin:

oxidické – magnetit, hematit, goethit nebo lepidokrokit

silikátové – chlority, nontronit nebo glaukonit

karbonátové – siderit nebo ankerit

sulfidické – pyrit, markazit, pyrhotin nebo melnikovit.

Chemické (chemogenní) sedimenty

Jako **manganolity** se označují zpevněné i nezpevněné chemogenní sedimenty, které obsahují do 20 % jílových klastů a do 10 % jiných cementačních složek.

Pro sedimenty, které obsahují pod 10 % manganových minerálů se používá adjektivum **manganolitový**, např. manganolitový pískovec, sedimenty se zvýšeným obsahem manganových minerálů (do 1 %) se označují jako **manganem bohaté**.

Manganolity mají často detritické, brekciovitě, hlíznaté, peletové, oolitické nebo pizolitické **struktury**.

Textura bývá často masivní, páskovaná nebo konkrecionální.

Barva sedimentu je obvykle černá.

Nejčastějšími nositeli zrudnění jsou pyrolusit, manganit, psilomelan, todorokit, rodochrosit nebo oligonit.

Chemické (chemogenní) sedimenty

Jako **fosfority** se označují zpevněné i nezpevněné sedimenty, které obsahují nad 50 % minerálů fosforu (převážně apatit), což odpovídá asi 19,5 % P_2O_5 .

Fosfority tvoří horninové řady s jíly, karbonáty nebo silicity, v případě míšení s karbonátovou složkou je pojmenování následující:

nad 80 % fosfátů – fosforit

50–80 % fosfátů – vápnitý fosforit

10–50 % fosfátů – fosfátický vápenec

pod 10 % fosfátů – vápenec

Pro detailnější klasifikaci fosforitů se používají stejná kritéria jako pro vápence. V horninách se objevují bioklasty tvořené fosfáty, pelety, ooidy nebo koprolity, přítomen může být i fosfátový kal nebo fosfát vysrážený v pórech a dutinách.

Struktura fosforitů bývá často úlomkovitá, oolitická, peletová nebo mikritová, **textura** může být masivní nebo tence laminovaná.

S přihlédnutím ke genezi fosforitů můžeme rozlišit:

klastické – vznikají rozpadem starších sedimentů

bioklastické – jsou tvořeny organickými zbytky

chemogenní – vznikají v mořském nebo jezerním prostředí přímým vysrážením

metasomatické – vznikají druhotným zatlačováním různých částí sedimentu

reziduální – obvykle vznikají chemickým zvětráváním guánových vrstev

Chemické (chemogenní) sedimenty

Jako **silicity** označujeme zpevněné i nezpevněné neklastické sedimenty chemogenního nebo organogenního původu.

Tento křemitý sediment je tvořen různými formami oxidu křemičitého, nejčastěji křemenem, chalcedonem nebo opálem.

Tvoří horninové řady s vápenci, dolomity, ferolity nebo jíly:

nad 90 % křemité hmoty – silicit

50–90 % křemité hmoty – železitý silicit

10–50 % křemité hmoty – křemitý ferolit

pod 10 % křemité hmoty – ferolit

Limnokvarcit

Limnokvarcidity jsou sladkovodní sedimenty vzniklé vysrážením postvulkanických roztoků. Jsou složeny z opálu a kryptokrystalického SiO_2 .

Radiolarit

Radiolarity obsahují více jak 50 % křemitých schránek radiolárií (mřížovců).

Do této skupiny se rovněž řadí **lydity**, což je označení pro paleozoické radiolarity černé barvy. **Buližník** je speciální negenetické označení šedočerných silicitů v českém proterozoiku.

Rohovec

Diagenetický silicit, který tvoří hlízy, čočky nebo celé vrstvy v karbonátových sedimentech. Bývají celistvé, černé a skládají se z křemene nebo opálu a chalcedonu.

Křemitá břidlice

Tímto názvem se označují jílové břidlice s vysokým podílem chemogenního nebo organogenního SiO_2 ve formě opálu, chalcedonu nebo křemene.

Chemické (chemogenní) sedimenty

Evapority

Evapority jsou chemogenní sedimenty vzniklé vysrážením některých minerálů ve vhodném prostředí. Pojmenovávají se podle převládajícího minerálu (např. sádrovec, halit), obsah jiných složek by neměl překročit 10 %.

Evapority často tvoří horninové řady s jílovými sedimenty nebo karbonáty.

Barva evaporitů je zpravidla šedá, nejčastějšími texturami je masivní nebo vrstevnatá. Struktura může být vláknitá, krystalická, oolitická, sférolitická nebo krustifikační.

Hlavními minerály bývají halogenidy (nejčastěji halit, sylvín, karnalit), sulfáty (nejvíce sádrovec, anhydrit, mirabilit, trona, epsomit, kieserit), boráty (borax) nebo nitráty (dusičnan sodný a draselný).

Organogenní sedimenty

Mezi karbonátovými horninami převládají **vápence**. Velká část karbonátových hornin vzniká ze schránek organismů, ale v mnoha případech se jedná i o chemogenní sedimenty nebo se podílí klastická složka. Organogenní charakter vápenců je často setřen následnými diagenetickými pochody.

Důležité pojmy pro klasifikaci:

- mikrit je nejjemnější součást vápenců tvořená zrna kalcitu o velikosti do 0,004 mm.
- dismikrit – mikritová hmota obsahuje hnízda hruběji zrnitého čirého kalcitu
- sparit je zrnitý kalcit
- alochemy jsou klasty různého typu (fosílie, peloidy, polyagregáty, ooidy nebo pisoidy)

Vápenec je neklastický zpevněný sediment tvořený kalcitem. Příměs klastických částic nepřesahuje 10 %.

Při vyšším podílu klastického materiálu se pojmenování řídí poměrným zastoupením, např. u jílu:
nad 90 % kalcitu – vápenec
50–90 % kalcitu – jílovitý vápenec
10–50 % kalcitu – vápnitý jílovec nebo vápnitá břidlice
pod 10 % kalcitu – jílovec nebo jílová břidlice

V závislosti na složení karbonátů může vápenec přecházet např. do dolomitu:
nad 90 % kalcitu – vápenec
50–90 % kalcitu – dolomitický vápenec
10–50 % kalcitu – vápnitý dolomit
pod 10 % kalcitu – dolomit

Organogenní sedimenty

Vlastní názvy vápenců se tvoří kombinací jmen přítomných alochemů a sparitu nebo mikritu. Příklady:

- vzniká-li vápenec narůstáním organismů označíme ho jako biolitový vápenec nebo vysrážením z roztoků vzniká travertin
- přítomno je nad 90 % mikritu (sparitu) – označení mikritový (sparitový) vápenec
- přítomno je 50–90 % mikritu (sparitu) – vápenec označujeme podle přítomných alochemů, např.: v mikritu plavou extraklasty – extraklasto-mikritový vápenec
- přítomny jsou fosílie nebo jejich úlomky – biomikritový (biosparitový) vápenec
- v mikritu plavou peloidy – pelmikritový (pelsparitový) vápenec
- v mikritu plavou ooidy – oomikritový (oosparitový) vápenec
- přítomny jsou zrnité agregáty – agregáto-mikritový (agregáto-sparitový) vápenec

Vápence je možné rozdělit i podle jejich vzniku. Z tohoto pohledu můžeme rozlišit:

- chemogenní vápence vznikají chemickým nebo biochemickým srážením kalcitu. Řadíme sem sintry, krápníky, vřídlovce, hrachovce, travertiny a některá typy jezerních vápenců.
- organogenní vápence vznikly akumulací schránek horninotvorných organismů.
- detritické vápence vznikají sedimentací intraklastů, pisolitů, oolitů nebo pelet.